

לגמרי ריטה שרים מספרת, שהיו עושים מעגלים סביבם, ומציקים בהתמדה, ואחרי החשיכה, פשוט לא יצאו החוצה. רמי שרים מתרגן את העניין במעשה שובבות של ילדים.

"התבררה הקרובה לא חשנו אנטישמיות", טוען ראובן דאיה. "היו לי חברים ערבים, ואני זוכר, שאמילו רמזתי לחבר ערבי, מוסלמי, שאני רוצה לנסוע לישראל, והוא אמר לי: תיקח אותי איתך. הוא שנה את השלטונות, כי הוא בא ממשפחה עשירה, והממשלה הלאימה את רכושיה". ואכן, אם נשמעו אמירות ביקורתיות נגד הממשל, הן נאמרו בחדרי-חדרים, בשיחות של ארבע עיניים. אף סורי לא השתוקק במיוחד להיחקר על-ידי גורמים משטורתיים, באשמת חתירה כנגד הממשל. רמי שרים, שלמי הנדסה באוניברסיטת האלב: "רוב העם באמת חושב כמו המנהיג, אבל יש שכבה שאינה מביעה את דעתה. באוניברסיטה היו לי שיחות עם סטודנטים, ואז הייתי נזמקים דעות גם נגד הממשל, אבל בסוריה יש דיכוי של השכבה המשכילה".

"יש סטיגמה על הסורים, שהם אכזריים וברבריים", אומר משה חבר, "אבל באוניברסיטת דמשק, שם למדתי, היהודים היו הכי פופולאריים וראשונים בביתה. לעומת זאת, באוניברסיטה באיך, אני זוכר סטודנט ערבי, שתמיד ישב בצד".

"אתם זוכרים רק דברים טובים", מתפרצת שרלי נחוץ. "אבל מעט ולא פעמיים, אמרו לי שיהודים משתמשים בדם של נוצרים בפסח, ובאוניברסיטה לא העזתי לדבר עם אף-אחד על פוליטיקה, ובטח שלא על ישראל. זה היה נושא גריש".

התקופה הנאורה נבעת באחת בשחור כזה, ולפעם, נזכרים גם אחרים, שבעצם, לא הכל היה כל-כך רודני. כן: "אני זוכר שקבלתי מילגה מטעם האוניברסיטה, ודווקא סטודנטית נוצרית, שהייתה השנייה בביתה, כתבה סיסמאות נגד יהודים, שהייתה צלבה לא ישר. היא הייתה מאוד משכילה, מאוד אינטליגנטית".

שרים, אף הוא סטודנט בדימוס, מסביר את הרתיקה מהיהודים בחינוך המוסלמי. "אני זוכר שרצו להכיר לי בחור ירדני,

והוא לא הסכים להיפגש איתי, ורק אחר-כך הפך לחבר הכי טוב שלי. החינוך בבית-ספר נותן תמונה נוראה על יהודים. באמת, גם באוניברסיטה הייתה לי חרגשה. שיש כמה סטודנטים שממש שונאים אותי, אבל מתוך נימוס, כנראה, הם לא אמרו כלום".

לא רק באוניברסיטה. יהדות סוריה, מסתבר, ניהלה אורח חיים מודרני לחלוטין גם מחוץ לקמפוס. הנשים, למשל, לחצו ידיים ואף לבשו מכנסיים, "כול התב של הרב", מספר ראובן דאיה. "אף-אחד לא גידל זקן. גם לא הסתובבו עם כיפות". וריטה שרים מוסיפה ש"רק פה בארץ ראיתי מה זה פיאות ארוכות. פעם ראשונה בארץ, ראיתי תימני עם פיאות".

המצב הכלכלי

השתפר

דר' אייל זיסר, חוקר

לענייני סוריה ולבנון

במרכז דיין

"הידיעות על מצב היהודים בסוריה סותרות. בצד התגבולות, אין רדיפות ופוגרומים, או חחרמת רכוש. עובדה, שחלק מהם תניעו להישום כלכליים יפים מאוד. המצב הכלכלי בסוריה השתפר בשנים האחרונות, גילו שם נפט, והמחסור החמור נעלם. במשקלה, מצידה, מנסה לעודד יזמים, בעיקר מהמעבר, להשקיע. אבל מכאן ועד גן-עדן פורה, המרחק גדול, בגלל הכלכלה הסוציאליסטית הכושלת והביורוקרטיה"

הנשים התאבלו רכשו את מיטב הלבוש בחנויות בגדים תוצרת חוץ, והיו מושא ביקורת של השכונות המוסלמיות. "בחנויות הייתה תחרות בחופעה של הנשים", מספרת ריטה דאיה, שאביה ניהל את בית הספר היהודי (כמובן, בפיקוח מנהל בית-ספר מוסלמי). "לבשנו לבוש אירופאי, חיינו חיים לוקסוס. הנשים לא עבדו, כי זה לא היה מקובל, אבל עשינו חיים. היינו במלים במסעדות. אפילו יום-הולדת לילד היינו עושים בבית קפה. מכירים שמתגוררים בברוקלין, מספרים לי שהם

לא יוצאים מהבית בערבים, ובחאלק מבלים. היו לנו גם חברות מוסלמיות. בדרך-כלל, יצאנו לבלות עם יהודים, אבל בעלי חיה רופא, וחייתה לנו חברה של רוקחים ורופאים לא-יהודים, ופעם בשבוע היינו מבליים אותם".

"כשעליתי לארץ והלכתי לרקוד", מנחך ראובן דאיה, ניסה לי ריטה, "אז שאלו אותי אם בסוריה היינו רוקדים". וכן נזכר בערגה בתחרות הריקודים הסלונים, בה זכה עם נדיה בפרס ראשון. "האשה היהודיה בחברה הסורית נתנתה ממעט מיוחד", מסביר כהן. "לפי חייתי אומר, שמעמדה היה שווה לזה של הגבר, אבל כמו לינדה במישל ספרא ובניו היא נתניהה את הבית, תוך מתן כבוד לבעל. היא הייתה מבשלת את העניינים. לחנות, דברים כאלה - אבל נותנת לבעל להגיד את המלה האחרונה".

קשה להתייחס ליהודי סוריה כאל מקשה אחת. חוץ מחלוקת למעמדות חברתיים, נמצאו איפיונים ברוכים של יוצאי האלב ובני דמשק. החלבים מאופיינים בסגירות, באיפוק, בשונה מהדמשקאים המפתחים. רמי שרים: "יש פתגם שאומר, שהחלבי - התשובה בפיו, ואילו הדמשקאי מתנייע עם אמו". ההאלבים גם נחשבו למסורתיים יותר. "בשבת, למשל, אנשים היו נוסעים", מספרת שרלי נחוץ, ילידת דמשק. "היו הולכים להתפלל בבית הכנסת, ואחר-כך נוסעים בשבת".

והשפה. משכילי סוריה שעלו לארץ, התחדדו בלשון עברית רהוטה, שיכולה לגרום לכל מורה באולפן להסתמך במבוכה. "אחרי שעליתי לארץ", מסוחר כהן, "שלוו אותי לאלולן ברמות יוסף בבת-ים. חיייתי שם שעה וחצי, ויותר לא נכנסתי לשום אולפן. בכיתה בה למדתי הייתה טלויזיה במעגל סגור. באותה שעה שודר משחק כדורגל, והמורה שאלה מי יודע מי ניצח". אני הצבעתי ואמרתי שהמנצח הוא "מי שידו על העליונה". היא כמעט התעלפה, כששמעה את המילה. מנהל האולפן אמר לי, שאני לא צריך אולפן".

רוחות חדשות נשובות דמשק, ויוצאי סוריה כבר מציינים מספר שינויים שהתחוללו מאז שעזבו את המדינה. "בטלויזיה של דמשק, מדברים על שיחות